

Az aquincumi amphitheatrum

Két „színházi esemény”-t jubilálnak az idén. Az egyik, hogy augusztus 22-én lesz száz esztendeje, hogy a Kerepesi úton megnyílt a Nemzeti Színház. A másik esemény, hogy körülbelül ötven esztendeje, hogy a főváros új színházzal gazdagodott: az aquincumi amphitheatrummal. A Nemzeti Színház százéves születésnapjára nagyban készül az egész ország, az amphitheatrum megünneplésére — azt hiszem — nem készül senki. Így talán nem eszem el senki kenyerét, ha elmondok egyet-mást a mi római színházunkról.

A főváros ajándékba kapta az amphitheatrumot az államtól. Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter egy nemes gesztussal átengedte a római romot Budapestnek, hogy viselje gondját. Az állam ajándékai nem mindig díjmentesek, mert utólag jön rá, aki kapja, hogy miibe került. A „római színház” azonban nem ilyen ajándék. Ez ugyanis olyan színház, melyben már másfél ezer esztendő óta nem játszanak. Így tehát ennél a színháznál nincs deficit; nincs ráfizetés. Ennél a színháznál csak a karbantartás kerül, amibe kerül. Azt pedig búsán megéri, mert Olaszországot kivéve, alig van még egy ilyen nagy és jó állapotban levő római színház a kontinensen.

Szó sincs róla, a négy emeletre szabott római Colosseum szebb, nagyobb, imponálóbb. Titus és Domitianus idején tizenkétezer zsidó dolgozott rajta és — ha ugyan igaz — nyolevanezernél is több ember fért el benne. A mi római színházunkban viszont csak 15—20 ezer néző számára volt hely. De hatalmas épület lehetett azért ez is, ami azt bizonyítja, hogy maga Aquincum városnak is népes és terjedelmes lehetett. A mi amphitheatrumunkat nyilván a katonaság építette, elsősorban természetesen azért, hogy unalmas óráit cirkuszi játékokkal, gladiatori mérkőzésekkel és állathajszával üsse agyon.

Játék életre-halálra

Ugyanúgy volt ez nemcsak Rómában, de a római légiók más táborhelyén is. Ennek a mulatságnak a publikuma természetesen nemcsak katonaság, hanem nép és katonaság vegyese. Eleinte Róma népét elszórakoztatta a lófuttatás is. Később már unta a nép ezt a mulatságot, kevés volt neki. Akkor jöttek divatba a gladiatori mérkőzések. A viadok, melyeknél az erősek és bátrak ledöfték a gyengét; egyik rabszolga a másikat és a publikumot kejesen izgatta a kiömlő vér látása, a haldokló hörgése. Ez a játék — mely nem babra ment — csudálatosan gyönyörűséget szerzett uraknak és a nép legaljának egyaránt. A nép a republica utolsó századában még beérte, ha a hatalmasok kenyérről látták el. A Fórum skandalumai eléggé szórakoztatták. De mihelyt az egyeduralom megsemmisítette a politikai jogokat, a hatalmasoknak nemcsak kenyérről, hanem a nép mulattatásáról is gondoskodnia kellett. A császári Róma népe fény és pompa után áhítozott, mindennek felett pedig izgató, kábító látványosságot követelt.

A gladiátorok rendszerint elítélt gonosz-
evőkből, hadifoglyokból és rabszolgákból
ekrutálódtak, tehát ama néposztályhoz
artozókból, mely osztálynak semmi joga
em volt. De azért a gladiátorok között

akadtak szabademberek is, kik önként
keresték a veszélyt, önként adták magukat
a gladiatori mesterségre. Ezek azonban
többnyire bukott emberek, kiknek már
nem volt mit veszteniök, vagy pedig,
akiket fékezhetetlen temperamentumuk
hajtott az arénába. A törvény becselen-
séggel sújtotta azt, aki gladiátoroskodik,
de azért a császári korban még a legelő-
kelőbb családokban is akadtak, még pedig
gyakran akadtak, kik nyilvánosan fel-
léptek az arénában. Sporttá válik a gladiá-
tori vívás. A tömeg érdeklődésémgfokozza
a vérengző mesterség szenvedélyét. A nők-
nek nagyon tetszettek ezek az izmos,
szép alakú gladiátorok, kiknek a legelő-
kelőbb nők között is biztos sikereik voltak.
Márcus Aurélius feleségének, Faustinának
Cajetában állítólag viszonya volt hajó-
sokkal és gladiátorokkal és azt beszélték,
hogy Commodus maga is gladiátor gyer-
meke. A gladiátor olyan népszerű volt,
akár ma egy primadonna. A költők meg-
énekelték őket, alakjaikat a művészek
színházakban, síremlékeken, palotákban
és templomokban szobrokkal, festmé-
nyekkel, mozaikokkal örökítették meg.

A gladiátor képmása megtalálható még
a konyha berendezéstárgyain is. Nemcsak
Rómában, de a legtávolabb eső provin-
ciákban is tele vannak festve az edények
gladiátorképekkel. A gladiátor-divat Ró-
mától egész Aquincumig megtalálta az
utat. Viszont az a gladiátor, aki nem
hagyta a porondon a fogát: mikor kivénült
a mesterségből, gyakran meggazdagodva,
mint szabad ember vonult vissza falusi
birtokára és nem volt ritka, hogy a volt
gladiátor a legtisztelendőbb állást is
elérje. Macrinus állítólag gladiátorból lett
császárrá. De a népszerűségért meg kellett
szolgáltatnia a gladiátoroknak. Egy per-
cig sem volt a maga embere. Egész nap a gladiátor-
iskolában gyakorlatozott. Szigorú fegyelem
alatt élt. Külön csapatokba, bandákba
beszervezve, magánosok vagy községek
tulajdonai voltak a gladiátorok. Az efféle
magánosok azért tartották őket, hogy
versenyeket rendezzenek velük, vagy pedig
más játékrendezőknél, meg császároknak
bérbeadják őket.

Kétezeréves regény

De a gladiátormérkőzéseken kívül vol-
tak állathajszák is. A bikaviadalok és az
állatheccek, melyek a XVIII. század végén
Bécsben és Pesten annyira divatosak, a
római állathajszák származékai. Ezek a
játékok kegyetlenebbek voltak a gladiá-
tormérkőzésnél, mert itt igen gyakran
fegyvertelenül dobták az elítélteket a
kiéhezett bestiák közzé. Scaurus, Pom-
peius és Caesar állathajszái állandó meg-
lepetéseket tartogattak a római nép szá-
mára. A császári vadászok állandóan járták
Ázsia és Afrika rengetegeit és szállították
a császároknak, meg a magánosoknak az
egzotikus állatokat. Mikor az oroszlánt,
párducot már unta a nép: hoztak a
Nilusból krokodilust, hippopotamust és
rinoceroszt. Az aquincumi állathajszák
— úgy látszik — szerényebbek voltak. Az
ásatások alkalmával farkasok és medvék
csontjaira bukkantak az Amphitheatrum
körül, de bizonyára voltak bölények is,
melyekkel az állatviadoroknak a „besti-
árik”-nak meg kellett mérkőzniök.

De vajon milyenek lehettek az aquin-
cumi gladiátormérkőzések?! Véresek vol-
tak-e itt is, akár csak a római Colosseum-
ban!? Vajjon az aquincumi nőknek is
annyira tetszettek-e ezek a jó kiállítású
fiúk, kik annyi római nő szívét meghódí-
tották. Pletykák lehettek Aquincumban is.
Az ásatások alkalmával egyik sarkofagból,
melyben egy nő volt eltemetve, arany
ékszerek között egy ovális csüngőt talá-
tak. Görög verses felirata magyar fordí-
tásban ez:

Akármit is beszélnek,
A beszéddel nem törődöm;
Te csak szeress: javadra válik.

Ime, egy kétezeréves regény. A szerelem
győzedelmeskedik a pletykán.

Az is érdekes, hogy mint fedezték fel
az aquincumi Amphitheatrumot. 1880 ta-
vaszán egy kis lelkes, tudós-társaság,
Gömöri Havas Sándor, a műemlékek orszá-
gos bizottságának elnöke s még néhányan
a római vízvezeték pillérmaradványait
nyomozták és amerre az egykori vízvezeték
haladt egészen a puskapormalomig, a tár-
saság végig bejárta a területet, hogy a
maradványok megóvásáról tanácskozzék.
A bejárás után az u. n. Csigadombon tele-
pedtek le, hogy a jegyzőkönyv tartalmát
megbeszéljék. A Csigadomb területét, —
melyet az itt tenyésző növényzetet sűrűn
borító apró csigák sokaságáról neveztek
így — akkorra már a dombaljáig fel-
szántotta a domb 13 óbudai — sváb
tulajdonosa. Gömöri Havas Sándor valami
nagyobb szerű római építményt sejtett a
domb alatt. Ennélfogva azt ajánlotta a
miniszternek, hogy ásassa fel a dombot.
Trefortnak tetszett az idea és 600 forintot
engedélyezett erre a célra. A 600 forintból
340 forintot a 13 sváb telektulajdonosnak
fizettek ki egy esztendei bér gyanánt,
240 forinttal pedig megindult az ásatás
és 1882-ben már napvilágra került az egész
Amphitheatrum. De megindult az ásatás
a Papföldön is és napvilágra került az
egész Aquincum, canabáival, Mithra-temp-
lomával, vásárcsarnokával, fürdőivel és a
kétezer éves kultúra sok-sok csudájával
együtt.

1886-ban aztán a tizenhárom sváb gaz-
dától az állam megvásárolta azt a 3 és fél
holdas területet, mely alól az Amphitheat-
rumot kiásták. 3509 forint 8 krajcárt adott
érte az állam, a római cirkuszt pedig egy
nemes gesztussal odaajándékozta a fő-
városnak.

Az „ócskászok”

Persze ez nem ment egészen ilyen simán.
Közben báró Kaas Ivor a főváros közgyűlé-
sén felszólalt, hogy a római köveknél sok-
kal fontosabb az Árpád sírja, azt kell
először megkeresni. Ezen aztán össze-
különböztek és Gömöri Havas Sándor
lemondott az elnökségről. Miért — miért
nem — megsértődött Hampel József is
és teljesen átengedte az ásást Torma
Károlynak. Akkor kérték aztán kölesön
a Nemzeti Múzeumtól Kuzsinszky Bálint
„múzeumi segédőrt” és Kuzsinszky ásta
fel az évek során és írta le ezt a kétezer
esztendő csudavilágát: Aquincumot.

Kuzsinszky tudós buzgósággal fogott
hozzá a munkához, s néha hónapszámra
künn van az ásatásoknál. Olykor bizony
talán elunná magát, ha nagynéha ki nem
járna hozzá Thallóczy Lajos és tudós tár-
sasága hideg vacsorára és egy kis itókára.
A pásztortűz mellett ilyenkor néha haj-
nalig is elbeszélgetnek Aquincum egykori
asszonyairól, kik egytől-egyig mind sze-
relmesek voltak a jóképű gladiátorokba.
Thallóczy az ilyen látogatások alkalmára
mindig magával vitte a tudós Hampel
Józsefet, meg az elmaradhatlan Réthy
Lászlót, a numizmatát, ki Löwy Árpád
álnéven szellemes malackodó verseket iro-
gatott és ezekkel szórakoztatta az aquin-
cumi társaságot. Mint kültag, természe-
tesen hozzátartozott a társasághoz Omaszta
is, ki nappal az ásatási napszámokra
ügyelt fel, éjjel pedig az aquincumi mú-
zeumra őrködött. Volt még egy nagyszerű
tulajdonsága, hogy kitűnően értett a rán-
tottakészítéshez. Ez a tudóstársaság eleinte
— mint Thallóczy szokta volt mondani —
csupa „ócskász”-ból (értsd: archeológus)
állott és azzal szórakozott, hogy ugratta
egymást. Különösen rájárt a rúd a tár-
saság Benjaminjára Kuzsinszkyra, akit
állandóan pirongatott az élesnyelvű Thal-
lóczy, hogy miért nem szalutál előre
Omasztának, holott az a rangidősebb,
mert Omaszta valóságos múzeumőr, míg
Kuzsinszky csak — „múzeumi segédőrt”.
Közben persze egyre ittak s mivel nem

egyformán bírta az italt a tudós társaság
minden tagja: ha egyik-másik időelött
elázott, két markos tudós megragadta.
Egyik a lábát, másik a fejét s szépen be-
fektette valamelyik római kőkoporsóba.
Ott heverte ki a mámort.

Polgármester korában Thallóczyék néha
kivitték Bárczy Istvánt is Aquincumba az
archeológusok vacsorájára, sőt néhányszor
vendége volt a tudós társaságnak az öreg
Khuen-Héderváry Károly is, ki mindig
nagyon jól érezte magát.

A pásztortűz mellett a késő éjszakában
régmúlt idők lelke, szelleme vette körül a
vacsorázókat. Ez a kedves aquincumi
vacsorák is a múlté már és két-három
esztendővel ezelőtt, így nyáridőben, egy-
szer nagyon meglepődtem, midőn a hirdető-
oszlopokról rámköszöntött egy plakát.
Ez volt ráírva:

MENJÜNK KI
A RÓMAI FÜRDŐBE.
KÉTEZER ÉV UTÁN
ISMÉT MEGNYÍLT.

Pest azért nem fogyott még ki a hu-
morból.

Pásztor Mihály